

Knud Spødervold

fødd 1791 – død 1848

En mystiker og revolusjonær fra Bjerkreim som
forfattet den såkalte «Knudaboka» med den lange boktittelen:

*

Enfoldigt og kort gjennemsnitt

Af

Tiden til sand og velbegrunnet Betænkning
over

Guds naades Huusholdning

med Menneskene,

efter hans Barmhjertigheds Rigdom og ifølge den
hellige Skrifts Veiledning.

Hvorved og kommer i betragtning paa den ene Side:

Satans, som Guds Afsagte Fiendes, List og Vold,

Hvorved han idelig søger at anfælde og om muligt at
forstyrre Guds Naades Husholdning;

og paa den anden Side:

den menneskelige Naturs Arts Anfængelighed, efter Faldet,

for Satans List, hvorfor og Menneskene lettelig
kan bringes under hans Vold.

Befordring til sand Kundskab, Tro og Guds frygt af

Knud K. Spødervold

Til Trykken befordret og forlagt af T. Mauritzen m fl.,

Som sige i deres Hjerter:

Tal, herre! Thi dine Tjenere høre det gjerne.

*

«Knudaboka»
ble trykt i 1848 hos Paul T. Dreyer
Den er på 360 sider, imponerende i sitt omfang.

*

HOVEDOPPGAVE I KRISTENDOMSKUNNSKAP AV KARIN HANSEN BØE UNIVERSITETET I OSLO, VÅREN 2001

Her følger utdrag av denne oppgaven:

Knud Kittelsen Spødevold ble født på gården Spødevold i Bjerkreim anneks til Helleland 24. Juli 1791. Hans foreldre var Kittel Gulliksen og Marthe Rasmusdatter. Som barn måtte han gjete sauer i heiene rundt hjemstedet. Det fortelles at han hadde med seg Bibel når han var ute og gjette, og at han allerede før sin konfirmasjon i oktober 1807 hadde lest Bibelen tre ganger. Det heter seg også at han hadde den Augsburgske Konfesjon.

I Helleland var det Gerhard Henrik Reiners som var prest. Han blir omtalt slik: *“Han havde*

et heftig Temparement og øvde et kraftig Herredømme over sin Menighed. Med sin Iver for Undervisningen bragte han det til at Ungdommen i hans Sogne var almindelig bekjendt for at staa højt i Kundskaber og at være meget øvet i at tænke over Tingene, medens Udenadlæsningen ikke i saa høj Grad var Provstens sag”.

Spødervold gir i sin bok uttrykk for at det bare var to av de prester han hadde møtt som holdt mål, han navngir dem, men Reiners var ikke en av de to.

Alle preges av sin kontekst (tekstsammenheng). Det gjaldt også Spødervold. Mange har vært inne på hvilket forhold han eventuelt hadde hatt til Hauge og haugianerne i sine unge år. Det nevner Hauges besøk i Bjerkreim i 1804 som en begivenhet som muligens kan ha påvirket den unge Spødervold.

Men det var mange lekpredikanter som besøkte Bjerkereim, og i 1804 opptrådte også Willum Willumsen Hodnafjell som lekpredikant her. Han skal ha stått for en forkynnelse som var mer evangelisk enn Hauges. Kasbo skriver i sin lisensiat avhandling fra 1997: “Man har ut fra Spødervolds egne anvisninger, forsøkt å finne kildene til hans utvikling hos de prester han kunne ha kommet i kontakt med. Men det spørs om ikke Spødervold har funnet mer næring til sin utvikling i det lekmannsmiljøet han vokste opp i. Det er mest sannsynelig at det var Willum Willumsen som først åpnet hans øyne for haugianismens svakhet - loviskheten”.

I perioden 1811- 1814 var Spødervold utskrevet soldat; først i Kristiansand, deretter i Larvik hvor han ble kjent med presten Wilhelm Falck. Falck var den ene av de to prester som Spødervold hadde noe godt å si om, den andre var Knud Wessel Brown.

Falck skal ha vært pietistisk preget, men en motstander av Hauge. Om Spødervold bodde i prestegården i sin tid som soldat i sognet, vet vi ikke, men han skal ha lært å lese hebraisk av Falck.

I juli - august 1814 var Spødervold i Smålenene med hæren. Det eneste han skriver i sin bok om soldatlivet, er at han hadde vært med på veiarbeid. I 1813 var det nødsår i Norge, og mange sultet som følge av dårlige avlinger og handelsblokaden, men Spødervold kommer ikke inn på noe av dette i sin bok.

Da han kom hjem fra krigen, måtte han finne seg arbeid annet sted enn på farsgården. Den hadde nemlig hans far delt mellom hans to eldre brødre. Eksakt hva han gjorde i perioden fram til 1826, da han giftet seg med Joren Larsdatter Kvitlen, finnes det ikke opplysninger om. Det er mulig at han som det ble skrevet i *Samhold* i 1919, tok tjeneste hos sognepresten i Høiland, Knud Wessel Brown. Men i denne perioden skal han også ha vært klokker og skolelærer i Sirdalen.

Det er sagt om Spødervold at han i denne perioden førte et “ryggesløst liv”. Han skal ha kommet beruset til oppbyggelse forsamlinger, og han skal ha opptrådt som bygde-prokurator og fått tilegnet seg sin ene brors part i gården. Deretter skal han ha kommet i prosess både med sin andre bror og to naboer slik at disse måtte gå fra sine gårder. Men vi vet ikke noe bestemt om omstendighetene rundt dette.

I 1820-årene begynte Spødervold å opptre som predikant, og det ble sendt inn klage på ham både i 1828 og i 1832. Om forhørene som ble tatt av Spødervold i 1832, der han ble anklaget for brudd på konventikkelplakaten, skriver Seierstad: “Forhøyret har interesse meddi det syner korleis Knud Spødervold og medarbeidarane hans gjer seg umak med å prøve at dei ikkje held gudlege samlingar, men berre reint privat øver kristeleg påverknad. Knud Spødervold hævdar soleis at han ikkje reiser omkring for aa halde gudlege samlingar. Han reiser berre naar han har “nødvendige Ærinder”, det er “hans Driftighed og Flid, hans Kald som Gaardbruger” som tvinger ham til aa reise”.

Det er mulig det var prokurator virksomheten som utgjorde de “nødvendige Ærinder”, for som bonde ville han ikke ha stort behov for å reise rundt. Men prokurator hadde han heller ikke rett til å opptre som. Men vi vet at han midt i 1830-årene igjen kom i konflikt med sine naboer. Forut for dette hadde han sammen med sin familie flyttet til Efteland i Helleland, hvor han bygslet en gård. Denne nabokrangelen gikk han imidlertid tapende ut av. Og i 1842 flyttet han til Stavanger hvor han forpaktet en gård i byens utkant.

Men heller ikke her hadde han hellet med seg. Han måtte flytte inn til selve byen, hvor han sammen med sin familie levde i stor fattigdom. Det var mens han bodde i Stavanger, at han skrev boken som ble gitt ut etter hans død. Han døde av vattersott den 20 mars 1848.

HOVEDOPPGAVEN

Karin Hansen Bøe skriver i sitt forord:

Da jeg statistisk sett var kommet midt i livet, fikk jeg lyst til å gjøre noe som både utvidet min horisont og som kunne gi meg dypere innsikt i hva som driver samfunnet framover. Etter et mellomfag i historie og et i kristendomskunnskap var det da moro å gå i gang med kristendomskunnskap hovedfag, med tanke på at jeg muligens kunne klare å skrive en hovedoppgave i kirkehistorie.

I vårt samfunn i dag har religionen tilsynelatende liten betydning for samfunnsutviklingen, religion er noe en beskjeftiger seg med i kirken. Jeg trengte å få litt perspektiv på hva religion, og da spesielt kristentroen, har betydd for mine forfedre.

Siden jeg ikke har noe anegalleri av embetsmenn eller adlige å søke min identitet i, hadde jeg et ønske om å bli nærmere kjent med et helt alminnelig menneske, en som ettertiden mer eller mindre hadde glemt, men som hadde hatt et sterkt religiøst engasjement. Så da professor Dag Thorkildsen foreslo at jeg skulle gjøre meg kjent med Spødervold (1791-1848), grep jeg den ideen.

Jeg har nok slitt en del for å komme igjennom arbeidet med oppgaven, og uten Thorkildsens veiledning hadde det helt stoppet opp. Men hva nå enn dommen over resultatet blir, så føler jeg faktisk at jeg nå sitter inne med mer fagkunnskap enn da jeg startet med oppgaven, men viktigst er at jeg også tror at arbeidet har gjort noe positivt med meg som person. Så mange takk til Thorkildsen både for gode ideer og en utrolig tålmodighet som pedagog i møte med mine skriverier.

HOVEDOPPGAVENS TITTEL:

Spødervold mystiker og revolusjonær

Ordsammensetningen “mystiker og revolusjonær” er valgt fordi en mystiker i følge fremmedordboken er en person med trang til grubling over dunkle og gåtefulle spørsmål, og en revolusjonær er en som ønsker en samfunnsomveltning. Spødervold bar preg av begge holdninger. For bibellesning og personlige forutsetninger hadde gjort ham til en person som så på verden og fant den å være i en ynkerdig situasjon.

Historien om Spødervold belyser noen av de samfunnsendringer som forandret Norge i løpet av 1800-tallet. Spødervold tok del både i kampen mot verdslige øvrigheter, og mot kirkelige øvrigheter. Han har til dels blitt regnet som grunnlegger av et nytt kirkesamfunn, men i det religiøse

landskap har ikke dette kirkesamfunnet blitt noen maktfaktor. Spødervold har derfor heller ikke oppnådd å få noe stort ettermæle i religiøst henseende.

INNHold	Side
1. Innledning.....	5
1.1 Om tittelen på oppgaven.....	5
1.2 Tema: klassekamp og religiøs vekking.....	5
2. Problemstilling.....	6
3. Metode.....	7
3.1 “Metodens navn”.....	7
3.2 Materiale.....	9
4. Forskningshistorie.....	11
4.1 Innledning.....	11
4.2 “En bondeprokurator”.....	12
4.3 “En utfordrer av den rådende orden”.....	13
4.4 “Markerer et skille mot haugianerne”.....	14
4.5 “Representerte sektbevegelsen en underklasse i forhold til bøndene?”.....	15
4.6 “Religiøse underklassestraumdrag”.....	17
4.7 “Vekking og modernisering”.....	18
5. Hva vet vi om Spødervold?.....	21
5.1 Biografiske data.....	21
5.2 Bülow i møte med Spødervold.....	25
5.3 Spødervold og de sterketroende.....	29
5.4 Spødervold i skjønnlitteraturen.....	30
6. Den historiske kontekst.....	31
6.1 Sosiale motsetninger og kulturelle holdninger.....	31
6.2 Kirkeliv.....	36
6.3 Den religiøse lovgivning.....	37
6.4 Oppsummering.....	41
6.5 Folkelige bevegelser i Norge i første halvdel av 1800-tallet.....	41
6.5.1 Haugianismen.....	42
6.6 Herrnhuterne eller brødrevennene.....	46
6.7 Kvekerne.....	48
7. Spødervolds bok.....	50
7.1 Hvilken genre representerer boka?.....	50
7.2 Bokens tittel.....	50
7.3 Innholdet og formen i boken.....	51
8. En analyse av Spødervolds bok.....	53
8.1 Forord(s. 3 – 12).....	53
.....	54
8.4 Kritikk av kirken.....	68
8.5 Skapelsen og loven.....	69
8.7 Kirkelig misbruk.....	70
8.8 Satan.....	71
8.9 Rikdom og uvitenhet.....	71
8.10 Sekter og partier.....	74
8.11 Samfunnskritikk.....	76
8.12 Skolen.....	78
8.13 Kongedømmet.....	80

8.14 Prestene	86
8.15 Staten	87
8.16 Jesus	89
8.17 Revolusjon.....	93
8.18 Apokalyptisk historietolkning	96
8.19 Samtidskritikk	101
8.20 Samtidens vranglærere.....	114
8.21 Bokens tillegg.....	123
9. Drøfting	125
9.1 Spødervolds historiesyn.....	125
9.2 Om endetidforventning.....	126
9.3 Fremidsvisjon	126
9.4 Legitimere egen forfattergjerning.....	127
9.5 Samtidige kirkelige retninger og religiøse strømninger.....	127
9.6 Påvirkning fra andre predikanter.....	128
10.	131
Litteraturliste.....	132

KONKLUSJON

Jeg vil konkludere med at Spødervold også i sosialt henseende var en sosial opprører, selv om vi ikke kjenner til at han organiserte noe sosialt opprør.

Konklusjonen må derfor bli at han var både en religiøs og en sosial opprører, og at det var hans religiøse vekkelse som gjorde ham til opprører.

Opprør og oppbrudd må være beslektede fenomen. Spødervold liv var preget av oppbrudd, selv om de ikke nødvendigvis var et resultat av hans ønsker. Han måtte bryte opp og dra ut som soldat. Han måtte forlate foreldre gården og bli gårdsarbeider annet sted. Da han endelig fikk seg egen gård, måtte han som følge av tvistesporsmål og økonomi forlate denne, det samme gjentok seg tre ganger. Disse oppbruddene var med på å gjøre ham til bygdeprokurator, lekpredikant og forfatter, oppbrudd i forhold til hva han ut i fra fødsel var ment å bli, nemlig bonde eller landarbeider. Han tok oppbruddenes utfordring og ble en opprører. Noe religiøst oppbrudd i forhold til en konkret vekkelses opplevelse, fortelles det ikke noe sted om i hans bok eller i det sparsomme materialet som finnes om ham.

Men han legitimerte sitt opprør med bibelske tekster, i så måte sto han i en tradisjon som i dag føres videre andre steder i verden av de såkalte frigjøringssteologer, slik sett var han en person som sto for noe som også i dag har interesse å knytte bånd tilbake til.

Det han gjorde ga ham ikke sosial anerkjennelse i sin samtid, men det må utvilsomt ha gitt personlig vekst selv om han døde fattig og stort sett har blitt glemt av ettertiden.

Karin Hansen Bøe er i 2010 sokneprest i Gran Kirke.

*

Utdraget er gjengitt med forfatterens tillatelse.
Aaland Gård, november 2010
Paul Tengesdal